

## Türkiye’de Salgın Hastalıklar ve İşletme Tarihi: Salgın Hastalıkla Mücadelede Büyüyen Bir Girişimci Olarak Necip Akar

*Epidemics in Turkey and Business History:  
Necip Akar as a Growing Entrepreneur In Struggling Epidemic*

### Öz

1923-1950 yılları arasında ortaya çıkan sıtma salgınının etkisinin, Aralık 2019’da Çin’de ortaya çıkan ve Dünya’ya kötü tecrübeler yaşatan Covid-19 ile benzer yönleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın amacı 1923-1950 yılları arasındaki sıtma salgınının Türk iş yaşamındaki etkisini tarihsel olarak incelemek ve salgınla mücadelede büyüyen bir girişimci olan Necip Akar’ın bu kaotik süreçte neler yaptığını ve işletmesini nasıl büyüttüğünü, girişimcilik ve işletme tarihi disiplinleri açısından değerlendirmektedir. Çalışmada tarihsel araştırma desenine başvurulmuş olup birincil, ikincil, hatıralar ve resmi kayıtlar olmak üzere dört çeşit kaynak türünden faydalanılmıştır. Araştırmanın, bu kapsamda içerisinde bulunduğumuz dönemde girişimcilik fikirlerine yol gösterebileceği düşüncesiyle, öncelikle ilgili dönem şartları incelenmiş, devlet müdahalesi, ithalat ve tedarik dengesi açıklanmış, Necip Akar’ın girişi ve girişimini nasıl büyüttüğü irdelenip son olarak modern girişimcilik teorileri bağlamında Akar’ın girişimci tipi analiz edilmeye çalışılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** *Salgın hastalıklar, Sıtma, Gripin, Necip Akar, İşletme tarihi*

### Abstract

The impact of the malaria outbreak between 1923 and 1950 has similar aspects to that of Covid-19, which emerged in China in December 2019 and gave the world a bad experience. The aim of this research is to examine the historical impact of the malaria epidemic in Turkish business life between 1923 and 1950 and evaluate what Necip Akar, a growing entrepreneur in the fight against the epidemic, did during this chaotic period and how he grew his business in terms of entrepreneurship and business history disciplines. The historical research design was used in the study. For this purpose, four types of sources were used: primary, secondary, memories and official records. In this context, with the idea that the research could guide the ideas of the enterprise in the current period, first the relevant period conditions were examined, state intervention, import and supply balance were explained, Necip Akar’s venture and how he enlarged his venture were examined and finally Akar’s entrepreneurship type was analyzed by modern entrepreneurship theories context.

**Keywords:** *Epidemics, Malaria, Gripin, Necip Akar, Business history*

**Enes KURT**  
enskr10@gmail.com  
0000-0003-1385-6943

**Yasin SEHİTOĞLU**  
yasinsehitoglu@gmail.com  
0000-0003-0074-6446

**Muhammet Fatih  
ŞENGÜLENDİ**  
fatih.sengullendi@  
gmail.com  
0000-0002-6807-6947

## 1.GİRİŞ

20. yüzyılın ilk yarısında 140 farklı ülkede dünya nüfusunun yaklaşık %77'sini etkileyen sıtma hastalığı (Hay vd., 2004) bu dönemde Türkiye'de de fazlasıyla olumsuz etki yaratmıştır. Sıtma hastalığı Türkiye'de çok eskiden beri bilinmekle beraber, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ülkenin çeşitli yerlerinde görülmekte olup bazı yerlerde endemik bir şekilde seyretmiş ve zaman zaman da salgın şeklinde görülmüştür. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Hicaz, Irak ve buna benzer sıcak ülkelerden dönen daha kuvvetli sıtma parazitini taşıyan askerlerimiz, sıtmanın ülke içinde yayılmasını tetiklemiştir. Halk sağlığını derinden sarsan bu hastalık, tarımsal ve ekonomik durumu da ciddi bir şekilde tehdit etmiştir (Okan, 1949). Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren halk sağlığına büyük önem verilmiştir. 20. yüzyıl itibarıyla Türkiye'de başta sıtma olmak üzere diğer salgın hastalık vakaları fazlasıyla görülmüştür. Özellikle kırsal alanlarda tıbbi müdahalelerin yok denecek düzeyde olması bu duruma altyapı oluşturmuştur. 1930'lu yıllar ile beraber tıbbi olanakların yayılmaya başlaması, sıtma ve diğer salgın hastalıklarla mücadele, antibiyotiklerin bulunması, bir miktar gelir artışı ve daha iyi beslenme, dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de ölüm oranlarını bu yıllarda düşürmeye başlamıştır (Pamuk, 2015: 78).

Sıtma vakaları uzun süre devletin gündeminde kalmış, bu sürede fon, ekipman ve böcek ilaçlarında yaşanan sıkıntı dolayısıyla sıtmadan dolayı gerçekleşen ölüm sayıları ancak 1946 yılından itibaren düşüşe geçmiştir. Bu dönemde Türkiye nüfusunun daha çok kırsal alanda bulunması ve toplu olarak yaşaması bu sorunun şehirden ziyade köylerde yaşanan bir sorun olmasına sebebiyet vermiştir. Halkın büyük çoğunluğu, hayvancılık ve küçük sebze çiftliklerinin ekimi dahil olmak üzere çeşitli tarımsal uğraşlarla uğraşmaktaydı. Türkiye'nin birçok bölgesinde yaz mevsimdeki yağışın seyrek seyretmesi, tarımsal ürünlerin büyüme süresi boyunca sulamanın yaygın kullanımını gerektirmekteydi. Sulama suyunun pirinç kültüründe ve diğer mahsullerde yanlış yönetimi, Türkiye'de ve dünyanın başka yerlerinde sıtma sorununa yol açmıştır (Kratz, 1996: 409).

Osmanlılar döneminde bugünkü anlamda eczahanelerin kuruluşu XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren başlamış ve Kırım Savaşı (1854) sırasında İstanbul'a gelen Fransız ve İngiliz askerî hekim ve eczacılarının etkisiyle sayıları artmıştır. 1868 yılında İstanbul'da elli, Üsküdar'da on kadar eczahane olduğu ve bunların Osmanlı vatandaşı veya yabancı uyruklu gayri müslimlerce işletildiği bilinmektedir. Müslümanlar ancak 1880'li yıllardan itibaren eczahane açmaya başlamışlardır. 1900 yıllarında İstanbul'daki eczahane sayısı 200 civarında ve bunlardan yalnız on tanesinin sahibinin Türk olduğu tespit edilmiştir (Baytop, 1994). Cumhuriyet döneminin sağladığı imkânlar ve artan ihtiyaç nedeniyle 1900'lü yılların ortalarında, ilaç üretimi laboratuvarlardan fabrikalara geçiş başlamıştır. Tıpkı askeri eczacılıkta olduğu gibi sivil alanda da laboratuvarlarda başlayan ilaç üretimi ilerleyen teknik imkânlarla birlikte büyük tesislerde yapılan üretime dönüşmüştür (Şar vd., 2015: 173). Bu doğrultuda çalışmada gerek dönem şartları gerekse de bu dönemde ortaya çıkan sıtma salgınının Türk iş yaşamındaki etkisini tarihsel olarak incelemek ve salgınla mücadelede büyüyen bir girişimci olan Necip Akar'ın bu kaotik süreçte neler yaptığını ve işletmesini nasıl büyüttüğünü, girişimcilik ve işletme tarihi disiplinleri açısından değerlendirmektedir.

## 2.YÖNTEM

Çalışma nitel yönteme sahip olup tarihsel araştırma desenine göre tasarlanmıştır. Tarihsel araştırma deseni, genellikle belirli bir araştırma sorusunu cevaplamak için bilgilerin toplanmasını ve verilerin yorumlanmasını veya analizini içermektedir. Tarihsel araştırma; bilinmeyeni ortaya çıkarmak, belirlenen

soruları cevaplamak, geçmişten gelen olayların sonuçlarını veya ilişkilerini ve bunların şimdiki zamanla olan bağlantılarını aramak, bireylerin, kurumların veya kurumların geçmiş faaliyetlerini ve başarılarını değerlendirmek ve toplumların kültür anlayışını ortaya çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır (Lune ve Berg, 2011: 159). Tarihsel araştırma deseninde genellikle birincil, ikincil, hatıralar ve resmi kayıtlar olmak üzere dört çeşit kaynak kullanılır (Gürbüz ve Şahin, 2016: 115). Popp ve Fellman (2017) işletme tarihçileri ile yaptıkları çalışmada, araştırmacıların arşiv kullanımına yönelik isteksiz davranışlar sergilediklerini ifade etmektedir. İşletme tarihçilerinin arşivi karmaşık bir yer olarak gördüğü ve kaynaklarına güvenmediği sonucunu ortaya koymuşlardır. Yazarlar bu noktadan hareketle işletme tarihçilerine metodolojik ve teorik süreçlerin olaylara anlam verilmesinde yeterli olmadığını ifade ederek arşiv kullanımını özendirilmektedir. Bu doğrultuda çalışmada, Resmî Gazete ve Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi gibi devlet temelli belgeler olan ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu çerçevede Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nde "Gripin" ve "Kinin" anahtar kelimeleri ile yapılan çalışmada kırka yakın belge bulunmuştur. Bununla beraber çalışma İşletme tarihi açısından mikro yaklaşıma sahiptir. Dirlik ve Leblebici'nin (2016) çalışmasında, işletme tarihi araştırmalarında mikro ve makro olmak üzere iki analiz düzeyi önerilmektedir. Yöneticiler, girişimciler, tekil işletmeler, işletme grupları ve endüstriler ile ilgili tarih araştırmaları mikro yaklaşım içerisinde değerlendirilmektedir. Makro yaklaşım da ise işletmeler, işletme grupları veya endüstrilerle ilgili olmak kaydıyla ülkenin iktisadi, politik, sosyal ve hukuksal olgularını ve bunların tarihini dikkate alan tarih araştırmaları kastedilmektedir (Dirlik ve Leblebici, 2016: 141). Bu çalışmada da esasen girişimci incelenmekte ve incelemenin alt zeminini oluşturmak için dönem şartları ortaya konulmaktadır. Girişimci incelemesi için de ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Elde edilen bulguları daha net aktarabilmek için çalışma, iki bölüm şeklinde ele alınacaktır. İlk olarak dönem ile ilgili bulgular, ikinci olarak ise girişimci Necip Akar ile ilgili bulgular aktarılacaktır. Sonuç kısmında ise, Winata'nın çalışmasından (2008) hareketle girişimcilik teorileri incelenmiştir. Bu doğrultuda Necip Akar'ın güncel girişimcilik literatürü açısından hangi tür girişimci sınıfına dahil olduğu ortaya koyulmuştur.

### **3.DÖNEM İLE İLGİLİ BULGULAR**

Her şeyden önce belgelerde dikkat çeken husus, kinin ilacında özellikle 1924-1940 yılları arasında devletin ve Kızılay'ın (Hilal-i Ahmer) tedarikçi rolde olduğudur. Yine benzer şekilde Resmî Gazete'de yapılan "sıtma" anahtar kelimesi ile 1923-1950 yılları arasındaki ilanlar içerisinde yapılan çalışmada hastalığa ve istihdama yönelik belgelere ulaşılmıştır. Belgelerde dikkat çeken hususların başında yine Kızılay'ın tekeli rolünü üstlenmesinin yanı sıra devletin bu hastalığa ciddi derecede savaş açmış olduğudur. Ek olarak sıtma ile mücadele kapsamında halk ve belediyelere düşen görevler açıkça bildirilmiş, çeltik tarlaları sahipleri ve çalışanlarına gereken önlemleri almaları ilan edilmiş ve tıp personeli dışında mühendis, şoför, kâtip gibi mesleklere çok sayıda istihdam sağlanmıştır. Ek olarak, bu dönemde devletin milli bir burjuvazi yaratma idealinin bulunduğu bir gerçektir. Bu doğrultuda yapılan düzenleme ve teşvikler, milli bir iş insanı sınıfının ortaya çıkmasına vesile olmuş olup Necip Akar'ın da oluşan bu ortamdan dolaylı olarak faydalandığı düşünülmektedir.

#### **3.1.Devletin Faaliyetleri ve Kızılay**

Cumhuriyetin ilanından 1930'a kadar geçen kısa zaman diliminde Türkiye'de onlarca farklı bulaşıcı hastalığın salgına dönüştüğü görülmüştür. Frengi ve sıtma gibi yaygın görülen hastalıklarla mücadele edilebilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasına rağmen ülkenin genel sağlık politikasını

belirleyecek olan kanuni düzenleme 1930 yılında yapılabilmıştır. Kanun yapılmasında kısa zaman diliminde elde edilen tecrübelerden faydalanılmıştır. 24 Nisan 1930'da kabul edilen 1593 numaralı Umumî Hıfzıssıhha Kanunu, Türkiye'nin sıhhi şartlarını ıslah ve milletin sağlığına zarar veren bütün hastalıklarla mücadeleyi devletin asli unsuru haline getirmiştir (Tekir, 2019: 427). 28 Mart 1945 tarihinde Resmî Gazete'den Sıtma ile Olağanüstü Savaş Yapılmasına Dair Kanun yayınlanmış ve yaklaşık bir hafta sonra ise bu kanun çerçevesinde 53 ilde sıtma ile mücadeleye yönelik sıkı uygulamalar başlamıştır (Resmî Gazete, 4 Nisan 1945). Dönemin bu önemli hastalığı devlet ricalinin nutuklarına şöyle yansımıştır.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Türkiye Büyük Millet Meclisinin sekizinci döneminin üçüncü toplantı yılını açarken meclisteki söylevleri (Resmî Gazete, 2 Kasım 1948):

*Salgın hastalıklarla savaş arsız devam etmiş, bilhassa sıtma savaşından iyi sonuçlar alınmıştır.*

Başbakan Adnan Menderes tarafından 29/5/1950 tarihinde mecliste okunan Hükümetin Programı (Resmî Gazete, 3 Haziran 1950):

*...sıtma vesair bu gibi içtimai bir musibet halini alan hastalıklara karşı daha geniş ve ciddi bir mücadele programı hazırlamak ve bu arada koruyucu tababete lâyük olduğu ehemmiyeti vermek azmindeyiz. Bu tedbirler, memleketin iktisadi kalkınmasıyla ve halkımızın yaşayış şartlarının yükselmesiyle mütenasip olarak umumi sıhhat durumumuzun da iyiliğe doğru gitmesini temin edecektir.*

Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın Türkiye Büyük Millet Meclisinin dokuzuncu döneminin birinci toplantı yılını açarken meclisteki söylevleri (Resmî Gazete, 2 Kasım 1950):

*Uzun yıllar, sıtma mücadelesine hususi bir teşkilât halinde devam olunmuştur. Bu uğurda birçok para ve emek harcanmış olmasına rağmen mesele henüz tamamıyla halledilmiş değildir. Sağlık Bakanlığı bu işe yeni bir hız vermek kararındadır. Bu cümleden olarak Avrupa İktisadi İşbirliğinden temin ettiği (2.380.000) liralık yardım ile yeni mücadele malzemesi tedarik etmek yolundadır.*

1944 yılı itibariyle Türkiye'de 16 adet sıtma ile mücadele merkezi kurulmuş ve 150 doktor ve 400'den fazla halk sağlığı görevlisi faaliyet göstermiştir (Tugan, 1944: 137-138). Diğer taraftan 1923-1950 yılları arasında Resmî Gazete'de yayınlanan ilanlar "sıtma" anahtar kelimesi ile incelenmiş olup istihdam edilmiş veya edilecek meslek bilgilerine buradan ulaşılmıştır. 1923-1950 arasında devlet tarafından; uzman, muhasebeci, eczacı (mustahzır), hemşire, bahçıvan, hademe, laborant, şoför, hademe, kâtip, sağlık koruyucusu, müfettiş, su mühendisi, kimyager gibi mesleklerden çok sayıda insan istihdam edilmiştir.

Kızılay'a ayrılgelirlerden ayrı olarak, sıtma ve frengi gibi sık rastlanılan hastalıkların iyileştirilmesinde kullanılan birtakım ilaçların ithali ve Türkiye'de üretilmesi gibi işlevlerinin getirilerinin de tümünün düzenli olarak Cemiyet'e bırakılması da kuruma sağlanan gelirlerden biri olmuştur (Karal ve Uluğtekin, 2001: 121-122). Kızılay'a bu dönemde düşen görev, sıtma hastalığı ilaçlarının tedariki ve dağıtımını olmuştur. 7 Haziran 1935 tarihinde kabul edilen yasa ile birlikte sıtma ve frengi ilaçlarının üretimi ve ithali tamamen Kızılay tekeline bırakılmıştır. Ayrıca bu türdeki ilaçların başka kişilerce veya kurumlarca alınmasının da önüne geçilmiştir (Resmî Gazete, 7 Haziran 1935). Kızılay tarafından çeşitli Amerika ve Avrupa ülkelerinden çok sayıda sıtma ilacının ithali<sup>1</sup> sağlanmıştır. II. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla ilacın dağıtımında sorunlar yaşansa da depolama gibi tedbirler sayesinde sorunların üstesinden

<sup>1</sup> Özellikle Almanya ve Hollanda'dan farklı tarihlerde yapılan kinin siparişleri için bkz. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri (CBCA), 178 - 231 - 8., 24 - 71 - 4., 11 - 39 - 1. Ek olarak Endonezya'nın Java şehrindeki bir fabrikadan da (N. V. Bandsensche Fabriek) kinin siparişi yapılmıştır. Bkz. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri (CBCA), 93 - 103 - 4.

gelinmiş; Kızılay hem ilacı halka tedarik etmiş hem de önemli gelirler sağlamaya devam etmiştir (Kartal ve Uluğtekin, 2001).

### 3.2. Girişimci Necip Akar ile İlgili Bulgular

Genç Türkiye'nin gündeminde, girişimciyi ortaya çıkarmak kadar temel ihtiyaç maddelerinin giderilmesi gibi bir sorumluluk hissi bulunmaktadır. Bu konu bir süre sonra iki yönlü bir tartışma odağı haline gelmiş olup yaratılacak girişimci yoluyla Türkiye'de üretmek gibi bir uzun yol mu yoksa ithalat yapılarak böylece gümrük vergisi de sağlanmak gibi kısa bir yol mu tercih edilmesi üzerine iki görüş ortaya çıkmıştır (Mortan, 1991: 44). Bu görüşler altında Cumhuriyet yönetimi, özel girişimlere büyük önem verme yolunu seçmiştir. Dönem itibarıyla yetişmiş bir girişimci grubunun olmaması, Türk toplumunda girişimciliğe bağlı olarak gelişen sermaye birikiminin de doğal olarak bulunmaması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu amaçla devlet, benimsediği kapitalist kaynaklı devletçi ekonomi anlayışı ile bir yandan devlet kapitalizminin ana unsurları olan kamu işletmelerini oluştururken öte yandan da gelişme sürecine giren ticaret sermayesini sanayi ve mali sahalarda destekleyerek devlet eksenli girişimciliğin gelişmesine uygun bir tabanın oluşturulmasına çalışılmıştır (Şimşek, 2013: 284). Özel girişimlerin teşviki ve kalkınması için hükümet, 1927 yılında Teşviki Sanayi Kanunu'nu kabul etmiştir. Bu dönemin temel politikası ve zihniyeti milli bir ekonomi yaratmak olmuştur (Cillov, 1970: 135-136). Bu bağlamda; ilaç üretimi konusunda, Cumhuriyet ile birlikte yeni yasal düzenlemeler uygulamaya girmiştir. Bunlardan ilki 3 Ağustos 1936 tarih ve 2-5127 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla ülkede üretimi yapılabilen ilaç ve müstahzarların yabancı lisansla üretimi yasaklanmış ve yerli ilaç üretimi lehine avantaj sağlanmıştır. Bu karar daha sonra 7 Haziran 1947 tarih ve 3-5981 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece, 1936 yılındaki kararla Türk ilaç üreticileri kendi ilaçlarını üretme yönünde zorlanırken 1947 yılındaki kararla yerli ilaç üreticilerine yabancı ilaçları lisans altında üretebilme izni verilmiştir. Uygulama değişikliği, teknoloji bağlamında ilaç üretimini önemli derecede etkilemiştir. Zira 1947 yılındaki karar Batı'da kurulan modern ilaç fabrikalarının Türkiye'de de kurulmasının önünü açan önemli etkenlerden biri olmuştur (Elmacı, 2013).

1924 yılında Eczacılık Mektebi'ni bitiren Necip Akar, Yeşilköy'de bir eczane açarak mesleğe başlamış, 1933 yılında kardeşi Cemil Akar ile birlikte Gripin Laboratuvarı'nı kurarak adını duyurmaya başlamıştır (Sandalcı, 1997). 1935 kışında ülkeyi saran grip ve nezle salgınına çözüm arayan Necip Akar, bu hastalıkları çabuk ve pratik şekilde tedavi edebilen ve tekli ambalajda satılabilen Gripin'in ruhsatını alarak piyasaya çıkarmıştır. Gripin kelimesi hastalık olan "grip" ile Aspirin markasından ilham ile "in" eki alınarak oluşturulmuş bir markadır (Basal, 2015). Akar'ın her türlü ağrıyı dindirici özelliğe sahip ilacının da kısa sürede sloganı halk diline yerleşmiştir: "Bir Gripin al bir şeyin kalmaz". Ayrıca Gripin'in her yerde bulunabilmesi ve ucuz olması satışları da rekor seviyeye çıkarmıştır. Özellikle sıtmanın kol gezdiği yıllarda, kininli Gripin piyasada adeta tek tedavi edici ilaç olarak kullanılmış ve Türkiye'nin en ücra köşelerinde aranır hale gelmiştir.<sup>2</sup> Diğer taraftan günümüzde Gripin ilacı aynı tür hastalıklara tedavi amacıyla kullanılıyor olsa da gelişen teknoloji ile formülü tümüyle değiştirilmiştir (Çubukçu, 2016: 55).

2 Girişimci ruha sahip Eczacı Necip Akar, ağabeyi Cemil Akar'la 1927'de Necip Avni İtriyat Fabrikası'nı kurarak, Şampuan Cemil, Necip Bey Kremi ve Necip Diş Macunu'nu üretmiştir. Ancak işler umduğu gibi gitmemiş, kısa bir süre sonra Necip Bey Kremi'nin üretimini durdurarak, Necip Diş Macunu'nun formülü değiştirmeye karar vermiştir. Dönemine göre daha bilimsel ve ideal bir formülle ürününü piyasaya sunmuştur. Üstelik Necip Akar'ın yenilik silsilesi sadece ürünüyle sınırlı kalmamıştır. Ülke çapında ilk defa afiş reklamı yapmış ve bu alanda öncü olarak adını ekonomi tarihine yazdırmıştır. Reklamın gücünü keşfeden Necip Akar, Radyolin' i piyasaya o kadar iyi tanıtmıştı ki, bir ayda selefi Necip Diş Macunu'nun iki yılda gerçekleştirdiği satışı yakalamıştır. 1950'ye gelindiğinde ise iki kardeşin yolları ayrılmıştır. Cemil Akar Radyolin'i alarak kendine başka bir rota çizmiş, Gripin ise Necip Akar da kalmıştır. Çok geçmeden de Cağaloğlu'nda ilacının ismini taşıyan laboratuvarı kurmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Altun, Ş. 2008. *Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Mucizeleri*. İstanbul: Doğu İletişim Yayıncılık.

Kızılay tarafından çok düşük bir ücretle satılmasına rağmen kinin, tüketiciler tarafından tercih edilse de tadı dolayısıyla beğenilmemiş daha çok Gripin tercih edilmiştir. Gripin'in bu yıllarda Neokalmin ve Nevrozin adında iki rakibi bulunmaktadır. Özellikle Nevrozin markası Gripin ile büyük bir çekişme halinde olsa da Necip Akar tarafından satın alınmış (acquisition) ve marka piyasadan silinmiştir. Necip Akar günümüz işletmelerinin büyük önem attığı sosyal sorumluluk faaliyetleri konusunda da geri durmamış; okullara, camilere, ihtiyaç sahibi öğrencilere ve diğer hayır kuruluşlarına çok sayıda yardımda bulunmuştur. Böylelikle "Bir Gripin al bir şeyin kalmaz" sloganı tüm ülkeye ağızdan ağıza yayılmış olup önemli bir pazarlama başarısı yakalanmıştır<sup>3</sup> (Basal, 2015: 269).

Akar, sonraki yıllarda bir el ve vücut sabunu formülü hazırlamış ve Puro isimli yerli tuvalet sabununu çıkarmıştır. İlk yerli temizleme tozu Fay ve Pop'u, ardından ilk yerli çocuk maması Paro'yu Türk tüketicisine armağan etmiştir. Ağrı kesici ve kan sulandırma özellikteki Opon'un da formülünü hazırlayıp piyasaya sunmuştur (Altun, 2008: 36-37). Necip Akar'ın Gripin firması bugünlerde "Necip Akar Holding" adı altında faaliyet göstermektedir. "Eczacı aileler" (İlaçtaki Aileler, 08.04.2020) olarak nitelendirilen ailelerden biri olan bu aile yedi farklı şirket ile faaliyetlerine ilaç, kimya, gıda, tekstil, turizm ve restaurant işletmeciliği ile devam etmektedir (Necip Akar Holding, 08.04.2020).

#### 4. TARTIŞMA VE SONUÇ

İşletme tarihinde mikro yaklaşım, yönetici (yöneticilerin) veya girişimci (girişimcilerin) hayat hikayeleri ile deneyimlerini tarihsel olarak değerlendiren çalışmalar ve bağımsız işletmelerin veya belli bir sayıdaki işletmenin tarihini inceleyen çalışmalardan oluşmaktadır (Dirlik ve Leblebici, 2016: 143). Bir faaliyet, iş ya da meslek olarak girişimcilik, dinamik bir iktisadi gelişim ve değişim sürecini oluşturmaktadır (Aytaç, 2006, s. 156). Hébert ve Link'e göre (1989) tüm toplumlarda girişimci eylemler, genel norm yargılarında farklılaşan bireyler tarafından gerçekleştirilmektedir. Askeri, politik, ekonomik yaşam, girişimciliğe alan sağlamak ancak kapitalizm, girişimcilik için en geniş yeri sağlayan özel kurum ve mülkiyet ilişkileri kümesi olarak ifade edilmektedir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan ile Büyük Buhran'a kadar olan yıllar, özel girişimcilere dayalı bir ekonomik anlayışın yoğun olarak oluşturulmaya çalışıldığı dönem olarak ifade edilmektedir. Bu yıllar da sınırlı bir başarı sağlanmış olsa da Büyük Buhran'ın etkisi ile devlet, girişimci sınıfı oluşturmaktan ziyade sanayileşmeye yönelerek özel kesimin giremediği alanlarda faaliyet göstermeye başlamıştır (Şimşek, 2013). Fakat bu dönemde ilaç sektörü Osmanlı döneminden gelen mirasın etkisiyle kendi girişimcilerini yaratmıştır. Daha önce sözü edilen eczacı ailelerden biri olan Necip Akar da kendi markasını yaratmış olup uzun yıllar Türk insanının ilaç ihtiyacına gerekli temini sağlamıştır. Bu bağlamda Necip Akar, modern girişimcilik teorileri açıklanarak girişimcilik yönünden bir analizi yapılmıştır.

Girişimcilik uzun zamandır çeşitli açılardan incelense de 1970'lerden bu yana ayrı bir disiplin olarak kendisine yer bulmuştur (Mason ve Harvey, 2013). İşletme tarihçileri de bu anlamda işletmelerin, endüstrilerin ve ekonomilerin tarihsel dönüşümünün altında yatan karakteri ve nedenlerini anlamaya odaklanmıştır. Bu tarihsel araştırmalar tipik olarak Schumpeter'in girişimcilik tanımını kullanmıştır (Hagedoorn, 1996). Yenilikçi faaliyetlerin aldığı değişik biçimlere ve işletme, endüstri ve ekonominin tarihsel bağlamındaki değişiklikleri yönlendirmede yenilikçi girişimciliğin rolüne odaklanmıştır (Jones ve Wadhvani, 2006).

3 Harvey vd.'ye göre şirketler, genellikle etkili hissedarların veya ortakların değerlerinin yansıtılması ile belirli bir bölgeye hayırsever davranmanın uzun vadeli karlılığı artırabileceği inancı ile hayırseverlikte bulunabilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Harvey, C., Maclean, M., & Suddaby, R. (2019). Historical Perspectives on Entrepreneurship and Philanthropy. *Business History Review*, 93(3), 443-471.

Modern girişimcilik teorisi, girişimciliği tanımlayabilmek üzere; girişimcinin işlevi, rolleri, kişilikleri ve özel davranışları gibi kavramları önermektedir (Casson ve Casson, 2014). Jones ve Wadhvani (2006) ise, başından beri göze çarpan girişimcilik araştırmalarının; kültür ve değerler, girişimciliğin ekonomi-politiği, kurumsal girişimcilik, girişimciliği finanse etmek konuları üzerine olduğunu belirtmiştir.

Bir salgın dönemi ve bir girişimcinin incelendiği bu araştırmada, Necip Akar'ın başarısında öne çıkan hususların şunlar olduğu düşünülmektedir;

- Başlangıç için teknik bilgi birikimi,
- Etkili marka seçimi,
- Etkili slogan üretme<sup>4</sup>,
- Öncü reklamcılık,<sup>5</sup>
- Sürekli rakip analizi,
- Maliyette liderlik ve
- Kurumsal sosyal sorumluluk çalışmaları

Bu çalışmaya konu edilen zaman diliminin tüm ülkeyi etkileyen bir salgın döneminde oluşu ve hastalığın özellikle ekonomik alt sınıfı tehdit ettiği düşünüldüğünde Akar'ın bu sınıfa ulaşma yöntemleri örnek oluşturmaktadır.

Winata'nın çalışmasında (2008) girişimcilik ekolleri şu şekilde tasnif edilmiştir. Knight ve Schultz'un başını çektiği, belirsizlikle başa çıkma teorisinin takipçisi olan Amerikan ekolünde girişimci kar eden kişidir ve risk alabilmesi gereklidir. Kirzner'in öncülüğündeki pazar süreci teorisinin takipçisi olan Avusturya ekolünde ise girişimci fiyat teklifleri sunma aracıdır ve fırsatlara uyanık olması gerekir. Schumpeter'in öncüsü olduğu inovasyon teorisinin takipçisi olan Alman ekolünde de girişimci yenilikçidir ve teknik yenilikler yapması gerekmektedir. Bu üç ekölü ayırıcı taraf ise Amerikan ekolünün girişimcilik sürecinin spekülatif, Avusturya ekolünün keşfedici ve Alman ekolünün ise yıkıcı yenilikçi olmasıdır (Winata, 2008: 29). Kirznerci teoride, kâr fırsatlarına karşı uyanıklık, bireyleri bu kazanımları yakalamak için harekete geçirmektedir. Diğer taraftan piyasa süreci temel olarak piyasaların bu tür girişimci bireyler tarafından tespit edilebilen ve bunlara göre hareket edilebilen fırsatlar ürettiği bir süreçtir. Böylece girişimcinin, uyanık kalarak piyasadaki bilgisizliği değerlendirdiği ifade edilmektedir (Jakee ve Spong, 2003). Kirzner tipi girişimciliğin, girişimciliği bir süreç olarak görmesi (her muhtemel fırsat için uyanık olmak "alert") ve pazarı bir öğrenme süreci olarak tanımlaması ve girişimcilik faaliyetlerinin yaratıcı keşif olduğu varsayımlarından (Hébert ve Link, 1989) hareketle Necip Akar'ın Kirzner tipi bir girişimci olduğu söylenebilir.

4 Akar bir başka ürünü olan Puro'da da etkili slogan başarısını tekrarlamıştır. Birinin çok temiz olduğunu belirtmek için, "Tabi ne demezsin, Puro sabunuyla yıkanmış" ifadesi halk arasında sıkça kullanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Altun, 2008, s. 36.

5 1958 yılında vefat eden Necip Akar için taziyesini kendi mecmuasında yayınlayan Türk Eczacılar Birliği, Batı yöntemleri ile reklam faaliyetleri yürüten ilk kişi olduğunu ifade etmektedir. Bkz. *Türk Eczacılar Birliği Mecmuası* (1958). "Necip Akar" Sayı: 1, s. 75.

**KAYNAKÇA**

- AKGÜN, K. S., & ULUĞTEKİN M. (2001). *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*. Cilt: II, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara.
- ALTUN, Ş. (2008). *Cumhuriyet ekonomisinin ilk mucizeleri*, Doğu İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- AYTAÇ, Ö. (2015). Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 139-160.
- BASAL, B. (2015). Turkish Healthcare Industry Promotional Practices and Digital Era. In N. Taşkıran, & R. Yılmaz (Eds.), *Handbook of Research on Effective Advertising Strategies in the Social Media Age*. Hershey, PA: IGI Global, 265-283.
- BAYTOP, T. (1994). Eczacılık. TDV İslâm Ansiklopedisi.
- CASSON, M., & CASSON, C. (2014). The history of entrepreneurship: Medieval origins of a modern phenomenon. *Business History*, 56(8), 1223-1242.
- CİLLOV, H. (1970). *Türkiye ekonomisi*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, Sermet Matbaası, İstanbul.
- Başbakan Adnan Menderes tarafından 29/5/1950 tarihinde Kamutay'da okunan Hükümetin Programı. Resmî Gazete. 3 Haziran 1950 Cumartesi.
- Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın Türkiye Büyük Millet Meclisinin dokuzuncu döneminin birinci toplantı yılını açarken Kamutay'daki söylevleri. Resmî Gazete. 2 Kasım 1950 Perşembe.
- Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Türkiye Büyük Millet Meclisinin sekizinci döneminin üçüncü toplantı yılını açarken Kamutay'daki söylevleri. Resmî Gazete. 2 Kasım 1948 Salı.
- Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri (CBCA), 178 - 231 - 8.
- Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri (CBCA), 24 - 71 - 4.
- Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri (CBCA), 11 - 39 - 1.
- Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri (CBCA), 93 - 103 - 4.
- ÇUBUKÇU, A. (2016). *Babamın Eczanesi*. Berfin Yayınları.
- DİRLİK, S., LEBLEBİCİ, H. (2016). Türkiye'deki İşletmelerin Tarihini Anlamada İktisadi, Politik, Sosyal ve Yasal Bağlamın Önemi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 45 (0), 140-153.
- ELMACI, İ. (2013). Cumhuriyet Dönemi'nde İlaç Teknolojileri, Petrol Teknolojileri ve Kimyevî Gübre Teknolojileri'ne Kısa Bir Bakış. *Dört Öge*, (3), 117-137.
- GÜRBÜZ, S., & ŞAHİN, F. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- HAGEDOORN, J. (1996). Innovation and entrepreneurship: Schumpeter revisited. *Industrial and corporate change*, 5(3), 883-896.
- HARVEY, C., MACLEAN, M., & SUDDABY, R. (2019). Historical Perspectives on Entrepreneurship and Philanthropy. *Business History Review*, 93(3), 443-471.
- HAY, S. I., GUERRA, C. A., TATEM, A. J., NOOR, A. M., & SNOW, R. W. (2004). The global distribution and population at risk of malaria: past, present, and future. *The Lancet Infectious Diseases*, 4(6), 327-336.
- HÉBERT, R.F., & LINK, A. N. (1989). In search of the meaning of entrepreneurship. *Small Bus Econ*, 1(1), 39-49.
- İlaçtaki Aileler. (2020, Nisan 8) <https://www.capital.com.tr/capital-dergi/capitalde-bu-ay/ilactaki-aileler>.
- JAKEE, K., & SPONG, H. (2003). Praxeology, entrepreneurship and the market process: A review of Kirzner's contribution. *Journal of the History of Economic Thought*, 25(4), 461-486.
- JONES, G., & WADHWANI, R. D. "Entrepreneurship and Business History: Renewing the Research Agenda. Harvard Business School Working Paper, No. 07-007, July 2006.
- KRATZ, F. W., & BRIDGES, C. B. (1956). Malaria control in Turkey. *Public Health Reports*, 71(4), 409-416.
- LUNE, H., & BERG, Bruce L. (2011). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, 9. Edition, Pearson, Boston.
- MASON, C. & HARVEY, C. (2013). Entrepreneurship: Contexts, opportunities and processes, *Business History*, 55:1, 1-8.



**TÜRKİYE'DE SALGIN HASTALIKLAR VE İŞLETME TARİHİ: SALGIN HASTALIKLA MÜCADELEDE BÜYÜYEN BİR GİRİŞİMCİ OLARAK NECİP AKAR**  
*Epidemics in Turkey and Business History: Necip Akar as a Growing Entrepreneur In Struggling Epidemic*

- MORTAN, K. (1991). *Uygarlığı Yoğuranlar: Türkiye İşletmecilik Tarihine Giriş*, Biar Eğitim Yayınları, Ankara.
- Necip Akar Holding A.Ş. (2020, Nisan 8). <http://www.necipakar.com/tr/Kuruluslarimiz.html>.
- OKAN, S. (1949). Türkiye'de Sıtma Savaşı. *Türk İjyeni ve Tecrübi Biyoloji Dergisi*, 9(3). 102-115.
- Olağanüstü Sıtma Savaşı Kanununun çerçevesi içinde olağanüstü savaş bölgesi olarak ilan edilecek (53) ilin adlarını gösterir listesi. Resmî Gazete. 4 Nisan 1945 Çarşamba.
- PAMUK, Ş. (2015). *Türkiye'nin 200 yıllık iktisadi tarihi*. 5. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- POPP, A., & FELLMAN, S. (2017). Writing business history: Creating narratives. *Business History*, 59(8), 1242-1260.
- SANDALCI, M. (1997). *Belgelerle Türk eczacılığı 1840-1948*. Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı.
- Sıtma ile Olağanüstü Savaş Yapılmasına Dair Kanun. Resmî Gazete. 28 Mart 1945 Çarşamba.
- ŞAR, S., ŞAHNE, B. S., & ARSLAN, M. (2015). Türk ilaç sanayi tarihinde silahlı kuvvetlerin yeri: Milli Savunma Bakanlığı Ordu İlaç Fabrikası'nın tarihsel gelişimi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 14(2), 171-176.
- ŞİMŞEK, O. (2013). *Türk Girişimciliğinin Sosyolojisi*. 2. Baskı, Otorite Yayınları, Ankara.
- TEKİR, S. (2019). Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (65), 407-430.
- TUGAN, B. (1944). Health Organization In Turkey. *The British Medical Journal*, 137-138.
- Türk Eczacılar Birliği Mecmuası*. (1958). "Necip Akar" Sayı: 1, s, 75.
- TÜBA Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu. (2020, Nisan 19). <http://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/kovidraporu/Covid-19%20Raporu-Final+.pdf>.
- WINATA, S. (2008). The economic determinants of entrepreneurial activity: evidence from a Bayesian approach: a thesis presented in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Business Studies in Financial Economics at Massey University.